

УДК 94:908(477)(092)

Галина Коцур (м. Київ)

кандидат історичних наук,

доцент кафедри архівознавства та

спеціальних галузей історичної науки

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

E-mail: panihalenka@meta.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7777-4248>

Історико-краєзнавча спадщина Федора Даниловича Ніколайчика (до 100-річчя від дня смерті)

У статті, через призму життєвого шляху, проаналізовано історико-краєзнавчу діяльність Ф. Д. Ніколайчика в кінці XIX – на початку XX ст.

Уточнено окремі біографічні відомості про Ф.Д. Ніколайчика. З'ясовано етапи його кар'єрного зростання. Тривале замовчування в історичній літературі постаті українського краєзнавця супроводжувалося різного роду домислами та перекрученнями фактів. Лише з відновленням незалежності України, розширенням доступу до нових джерел і літератури, вдалося повернути із забуття ім'я Ф.Д. Ніколайчика. В українській історіографії утвердився науковий погляд на його світогляд, переконання, пріоритети, ціннісні орієнтири. Відтворено коло його наукових та педагогічних інтересів.

Доведено, що Ф.Д. Ніколайчик активно співпрацював з Історичним товариством Нестора-літописця, був серед засновників Полтавської губернської вченої архівної комісії.

Проаналізовано краєзнавчу спадщину Ф.Д. Ніколайчика, який переважно вивчав історичне минуле Полтавщини. Ним опубліковано низку розвідок із фольклору й етнографії краю, підсумкових матеріалів із археологічних експедицій. Краєзнавчі статті педагога друкувались на шпальтах «Кіевской старины», «Трудов Полтавской ученой архивной комиссии», «Зорі». Найгрунтовнішим дослідженням автора стала фундаментальна праця «Город Кременчук. Исторический очерк» (1891 р.).

Ф.Д. Ніколайчик з'ясував місце народження останнього кошового отамана Запорозької Січі П.І. Калнишевського, описав його малу батьківщину, родинне оточення. Дослідник у кінці XIX ст. вперше ввів термін «колонізація» стосовно економічної політики П.І. Калнишевського, акцентувавши увагу на провідній ролі українських селян і козаків у освоєнні Степу. Краєзнавець одним із перших відобразив багатогранну благодійну діяльність запорозького керманіча.

Ключові слова: Ф.Д. Ніколайчик, краєзнавець, педагог, Полтавщина, наукова розвідка, П. Калнишевський.

Halyna Kotsur (Kyiv)

Candidate of Historical (Ph. D in History), Associate professor,

Department of Archive Science and Specialized Branches of Historical

Science, Taras Shevchenko National University of Kyiv

E-mail: panihalenka@meta.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7777-4248>

Historical and local heritage of Fedor Nikolaychuk (to the 100th anniversary of his death)

In the article, there are analyzed the historical and local activities of F. Nikolaychuk in the period of late XIX - early XX centuries, through the prism of his life's journey.

Some biographical information about F. Nikolaychuk has been clarified. The stages of his career have been found out. The prolonged silence concerning the figure of the Ukrainian ethnographer in the historical literature was accompanied by various speculations and distortions of facts. It managed to recover from

forgetting the name of F. Nikolaychuk, only after the restoration of Ukrainian independence and increased access to new sources and literature. Ukrainian historiography has established a scientific view on his outlook, beliefs, priorities, values. His scientific and pedagogical interests were recreated.

It is proved, that F. Nikolaychuk cooperated actively with the Historical Society of Nestor-Chronicler and was among the founders of the Provincial Scientific Archive Commission in Poltava.

There is analyzed the local history heritage of F. Nikolaychuk, who mainly studied the historical past of Poltava region. He published a number of explorations of folklore and ethnography of the region, summary materials from archaeological expeditions. Local history articles of the scientist were printed on the pages of «Kiev Antiquity», «Works of Scientific Archive Commission in Poltava», «The Star». The most thorough research of the author was the fundamental work «City of Kremenchuk. Historical sketch» (1891).

F. Nikolaychuk found out the birthplace of the last kish ataman of Zaporoz'ka Sich, P. Kalnyshesky, described his small homeland, his family environment. The researcher pioneered the term «colonization» in the late nineteenth century, regarding the economic policy of P. Kalnyshesky, focused on the leading role of Ukrainian peasants and Cossacks in the development of the Steppe. Ethnographer was one of the first, who reflected the multifaceted charitable activities of the Zaporozhian leader.

Key words: *F. Nikolaychuk, local historian, teacher, Poltava region, scientific exploration, P. Kalnyshesky.*

Вітчизняна історична наука має великий борг перед дослідниками-краєзнавцями, особливо провінційними. Адже чимало важливої інформації ми отримуємо саме завдяки наполегливим пошукам місцевих дослідників. Як правило, це – вчителі, державні службовці або рідше, допитливі поціновувачі історії малої батьківщини. Завдяки таким людям, які самовідданою працею, ретельним пошукам, ентузіазму, зацікавленістю подіями чи особистостями регіонального гатунку відкривають нові, невідомі сторінки краю, оприлюднюють цікаві знахідки й неочікувані факти. Це вони мають можливість на власні очі бачити, та вуха чути неперевершені, іноді, напівлегендарні розповіді місцевих старожилів, аналізувати їх, співставляти факти з подіями й поринати в нові пошуки, не рахуючись з власним часом, а іноді й фінансовими витратами. До когорти таких краєзнавців належать Д.І. Яворницький, П.С. Єфименко, П.Т. Тронько, М.І. Сікорський, П.М. Коцур, Г.В. Діброва та сотні тисяч інших сподвижників, котрі все своє життя поклали на алтар досліджень національної історії. Серед цього загалу почесне місце належить Федору Даниловичу Ніколайчику – педагогу, історичу, літературознавцю, бібліографу, краєзнавцю. Куди б не закидала його доля, він завжди надзвичайно глибоко цікавився і досліджував історію того краю, де йому доводилося проживати.

У містечку Новий Ройськ Новоизбківського повіту Чернігівської губернії 1857 р. народився Федір Данилович Ніколайчик. Його батьки були селянами з прогресивними поглядами. Змалечку Федір проявив неабияку тягу до знань, пізнання нового. Освіту він здобував у Чернігівській гімназії, яку закінчив із золотою медаллю¹. Після цього, продовжив навчання в Петербурзькому університеті. Будучи студентом першого курсу, виявив неабияку зацікавленість передовими ідеями. Він стає активним поширювачем матеріалів народницької організації «Земля і воля» у Петербурзі та за його межами. Політична активність юнака, та слава неблагоннадійного викликали зацікавленість з боку поліції, а потім і встановлення за його діяльністю негласного нагляду. Після двохрічного навчання, юнак приймає рішення перевестися до Київського Імператорського Університету Святого Володимира, який закінчив у 1882 р.² Наукову роботу розпочав під керівництвом професора В.Б. Антоновича. Отримав ступінь кандидата історико-філософських наук.

По закінченню університету доля поєднала молодого ученого з Полтавщиною. Саме цьому краю він присвятив своїх 20 кращих років. Цей період виявився надзвичайно плідним. Вчителював у жіночій гімназії в Кременчузі, реальному училищі в Ромнах, був інспектор народних училищ у Пирятині, директором учительської семінарії в Сорочинцях³. З 1906 р. став

¹ Ніколайчик Федір Данилович // Архіви України. 1967. № 4. С. 106.

² Коцур Г. Краєзнавець Федір Данилович Ніколайчик (1857-1920): повернення із забуття. Матеріали V Волинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, 9-10 листопада 2012 р. Житомир, 2012. С. 72.

³ Ніколайчик Федір Данилович. С. 106.

директором народних училищ Волинської губернії. У 1909 р. Ф.Д. Ніколайчик став начальником Сувалківської учбової дирекції⁴. Слід зазначити, що перебуваючи на різних посадах, Ф.Д. Ніколайчик завжди проявляв особливу відповідальність у ставленні до тієї роботи, за яку він ніс відповідальність. І хоча відомості про 20-річну діяльність є дуже скупими й потребують додаткового ретельного дослідження, все ж наявна інформація дозволяє пролити певне світло на віхи діяльності Ф.Д. Ніколайчика.

Певну інформацію маємо про Роменський період. Достеменно відомо, що з 11 березня 1886 р. Ф.Д. Ніколайчик працював учителем історії та географії Роменського реального училища. Він отримував 1660 крб. на рік, з них за класне кураторство – 160 крб.⁵ За сумлінну працю в 1891 р. удостоєний однієї з нагород Російської імперії – ордена святого Станіслава третього ступеня⁶. Як справжнього науковця Федора Даниловича цікавила історія того краю, куди його закидала доля. Він проводив активну науково-дослідницьку роботу. Результати власних краєзнавчих пошуків поширював серед наукового загалу істориків-дослідників. З багатьма із них мав теплі особисті стосунки. Доказом цього може слугувати лист від 24 червня 1894 р. до славетного історика козащини Дмитра Яворницького. В ньому йдеться про унікальну знахідку, а саме, церкву, збудовану останнім кошовим отаманом Петром Калнишевським. Також у листі вміщено відтиск наукової розвідки «Батьківщина Калнишевського», опублікованої дослідником на шпальтах «Кіевской старины» та висловлено щире запрошення Д.І. Яворницькому відвідати м. Ромни⁷. Працюючи у Ромнах, Ф.Д. Ніколайчик по-справжньому занурився у пошуки історичних відомостей про П. Калнишевського. Загалом, слід сказати, що в кінці XIX ст. зростає зацікавленість істориків – науковців до постаті останнього кошового отамана Запорозької (Нової) Січі. І роль Ф.Д. Ніколайчика в цьому процесі вагома.

Особливо цінною для істориків є наукова розвідка Ф.Д. Ніколайчика, яка стосується з'ясу-

вання малої батьківщини, окремих віх життя та благодійної діяльності останнього кошового отамана Запорозької (Нової) Січі Петра Івановича Калнишевського.

Отже, 1892 р. у травневому випуску «Кіевской старины», світ побачила праця «Батьківщина Калнишевського»⁸. Тут вперше ми зустрічаємося з криптонімом «Ф. Н.». Як підтвердили наукові дослідження, автором цієї праці однозначно є Федір Ніколайчик. Його надзвичайно зацікавила доля кошового отамана. Дослідник намагався побувати у місцях, які так чи інакше були пов'язані з іменем славетного кошового. Чимало уваги він приділив копіткій роботі у місцевому архіві, опрацював величезний масив документів, аналізував і співставляв отримані дані, співпрацював з місцевими краєзнавцями, зустрічався зі старожилами, які могли повідати хоча б найменшу інформацію про П.І. Калнишевського.

Ф.Д. Ніколайчик з головою занурився в дослідження життя та діяльності славетного козацького отамана, сина Посулянського краю, з метою заповнити прогалини у біографії П.І. Калнишевського. Зокрема, він доклав максимум зусиль у пошуках часу і місця народження кошового. Певним поштовхом до цих біографічних пошуків послужив історико-статистичний нарис «Ромни» авторства виконувача обов'язків судового пристава у Ромнах В.

О. Бучневича, в якому краєзнавець констатував, що с. Пустовійтівка Роменського повіту є батьківщиною П. Калнишевського. Спочатку така інформація викликала сумніви у Ф.Д. Ніколайчика, що ще більше заохотило вченого до пізнання істини. Розпочалася наполеглива дослідницька робота. Історик вивчає метричні книги з 1723 по 1768 та з 1780 до 1784 р., де мав на меті знайти прізвища Калнишевський чи якісь його інтерпретації, проте ці пошуки не дали бажаних результатів. Водночас Ф.Д. Ніколайчик зустрічається зі старостою Святодухівського монастиря у Ромнах І.О. Куриловим, котрий розповів досліднику зміст однієї архівної справи, яка трапилася йому в архіві роменського духовного правління. В цьому документі містилося прохання

⁵ Історія Роменської спеціалізованої школи I-III ступенів № 2 ім. академіка А.Ф. Йоффе. Режим доступу: jakelk.freehostia.com/index.php?option=com_content

⁶ Памятная книжка Киевского ученого округа на 1895-1896 учебный год. Киев, 1895. Ч. V. Полтавская губерния. С. 66.

⁷ Епістолярна спадщина академіка Д.І. Яворницького. Вип. 1: Листи вчених до Д.І. Яворницького. С. 374.

⁸ Ф.Н. Родина Калнишевскаго // Кіевская старина. 1892. Май. Т. XXXVII. С. 249-277.

прихожан пустовійтівської церкви до роменського духовного управління видати паспорт для поїздки на Січ, до П.І. Калнишевського, котрий з «Пустовійтівки кошовий «і родом походить»⁹ і обіцяв своїм землякам видати 100 крб. на спорудження церкви. На прохання Ф. Ніколайчика побачити цей документ вони з І.О. Куриловим відправилися в приміщення архіву, який перебував у жахливому стані, довго там шукали справу, але безуспішно. Проте, І.О. Курилов запевнив, що точно бачив її. Через деякий час, Ф.Д. Ніколайчик отримав від нього три документи, зокрема, «В духовное протопопие роменской правление доношение», «Божією матію смиренный Гавриил, митрополит Киевский и Галицкий», «В духовное роменское правление доношение», а також познайомився з надписом на Євангелії, подарованому церкві с. Пустовійтівки, які містили однозначні докази того, що П.І. Калнишевський народився саме в с. Пустовійтівка.

Ф.Д. Ніколайчик прагнув з'ясувати соціальне походження кошового отамана і прийшов до висновку, що факт його щедрої церковної благодійності підтверджує, що П.І. Калнишевський вийшов з народу. Автор наголошує, що саме такі люди на Запоріжжі з «чисто народним почуттям живого переконання в незмірній важливості пожертвувань на справу релігії» мали стійкі світоглядно-моральні принципи, засвоєні «ними в народному середовищі почуття поваги до творців і благодійників храмів Божих»¹⁰. Краєзнавець віднайшов документи, що стосувались спорудження коштом кошового отамана чотирьох церков, а саме: у Лохвиці, Межигір'ї, Пустовійтівці та Ромнах. Вражаючими є пожертвування П.І. Калнишевського на духовні храми. Як зазначає автор, на сам лише іконостас церкви Різдва Богородиці у Лохвиці витрачено 10 000 крб., Євангеліє Троїцької церкви в Пустовійтівці – 500 крб., Євангеліє для Соловецького монастиря – 2 435 крб. та ін. Доброчинність запорозького очільника, на переконання Ф.Д. Ніколайчика, «покриє доброю пам'яттю ім'я цієї людини»¹¹.

Важливою цінністю є скрупульозний опис церкви Покрови Пресвятої Богородиці у Ромнах,

яка збудована «коштом і старанням війська запорозького кошового благородного пана Петра Калнишевського і Давида Чорного»¹². Ф.Д. Ніколайчик ретельно змальовує місце розташування церкви при спуску з міста Ромни на Засулля. Автор прагне передати не лише зовнішню красу храму, а й ті відчуття, які отримує у ньому вірянин. Дослідник пише, що людина, яка зайшла в церкву, з перших хвилин перебуває у відчутті зустрічі зі своїми предками: «Дивишся на ці «чумарки», «кожухи», на ці прості, набожні обличчя, на цю прадідівську манеру молитися (при відомих вигуках і співах ніби хвиля пробіжить по головах, як вітер по дозріваючій ниві) – і забуваєш зовсім нинішню «публіку»¹³. Зазначимо, що детальний опис церкви ззовні та зсередини Ф.Д. Ніколайчик подає через власне сприйняття побаченого у ході відвідин храму та зроблені ним світлина.

Найбільше захоплення у Федора Даниловича викликає іконостас Покровської церкви: «високий, старовинний, не просто різьблений, а скульптурний, що для тих часів було рідкістю... Цей масивний, багатоярусний іконостас міг поставити тільки фундатор заможний, який не шкодував «коштів». Хіба нинішні прихожани можуть зрівнятися з Калнишевським?»¹⁴. Ф.Д. Ніколайчик акцентує увагу на чотирьох зображеннях пророків та апостолів, які серед інших скульптур, прикрашали великий іконостас. Ці фігури були заввишки, як людина: св. Іоанна Хрестителя, св. євангеліста Іоанна і двох первосвященників Аарона й Захарії. Виготовлені вони з липи та покриті позолотою. На іконостасі виділялась визолочена фігура Бога Отця. Автор повідомляє, що унікальний іконостас був чотириярусним, позолоченим, прикрашеним витонченим живописом. У статті в деталях описується кожен ярус іконостасу. Краєзнавець додає, що у храмі було «надзвичайно багато ікон у кіотах, на деяких із них старовинні срібні «шати»¹⁵. У церкві, спорудженій коштом П. І. Калнишевського, «збереглися навіть дерев'яні, зеленою фарбою пофарбовані сидіння для старшини війська запорозького»¹⁶.

¹⁰ Ф.Н. Родина Калнишевскаго. С. 276.

¹¹ Там само. С. 277.

¹² Там само.

¹³ Там само. С. 258.

¹⁴ Ф.Н. Родина Калнишевскаго. С. 258.

¹⁵ Там само. 261.

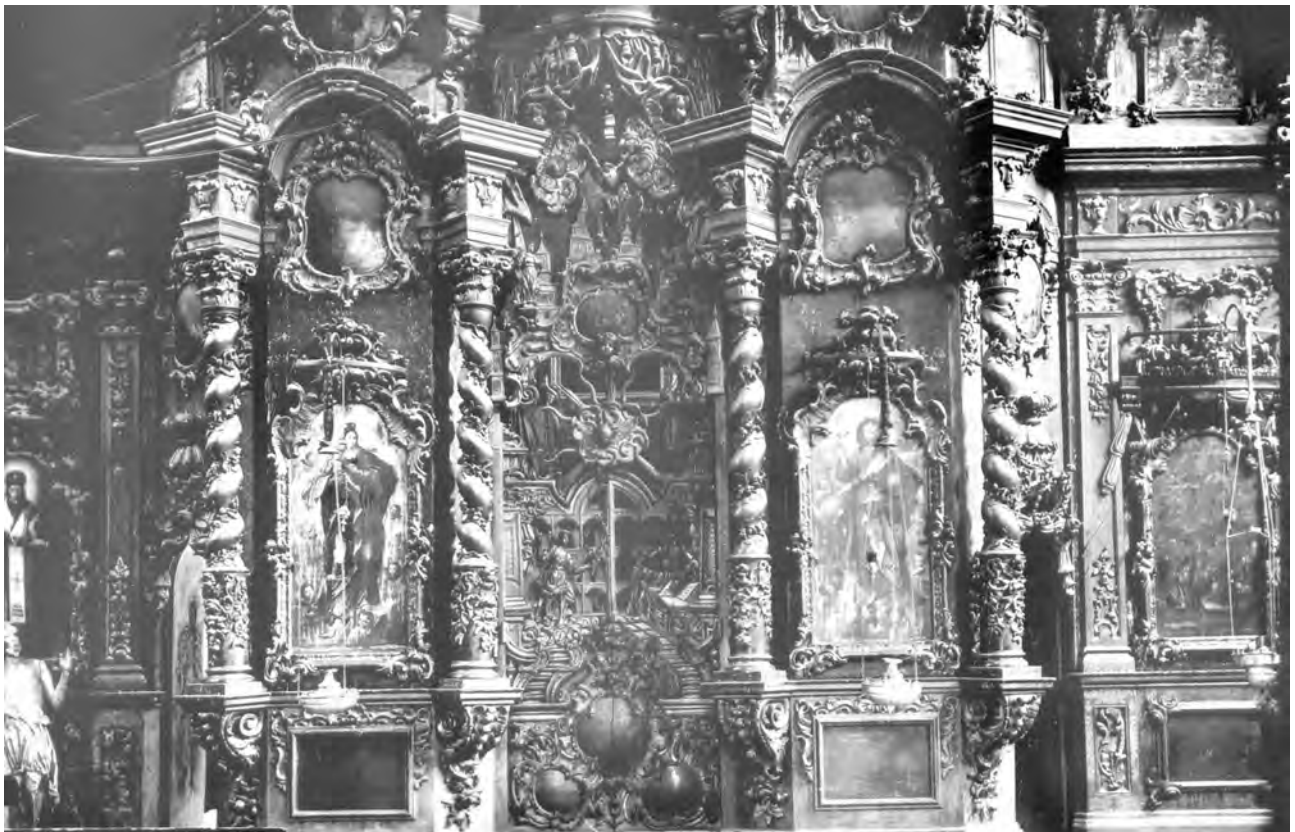
¹⁶ Там само.

Роменська Покровська церква, збудована 1764-1770 рр. коштом П. Калнишевського.

Миколаївська церква в Лохвиці. 1763-1764 рр. Малюнок П.Д. Мартиновича.

Фрагмент іконостасу Покровської церкви в Ромнах.

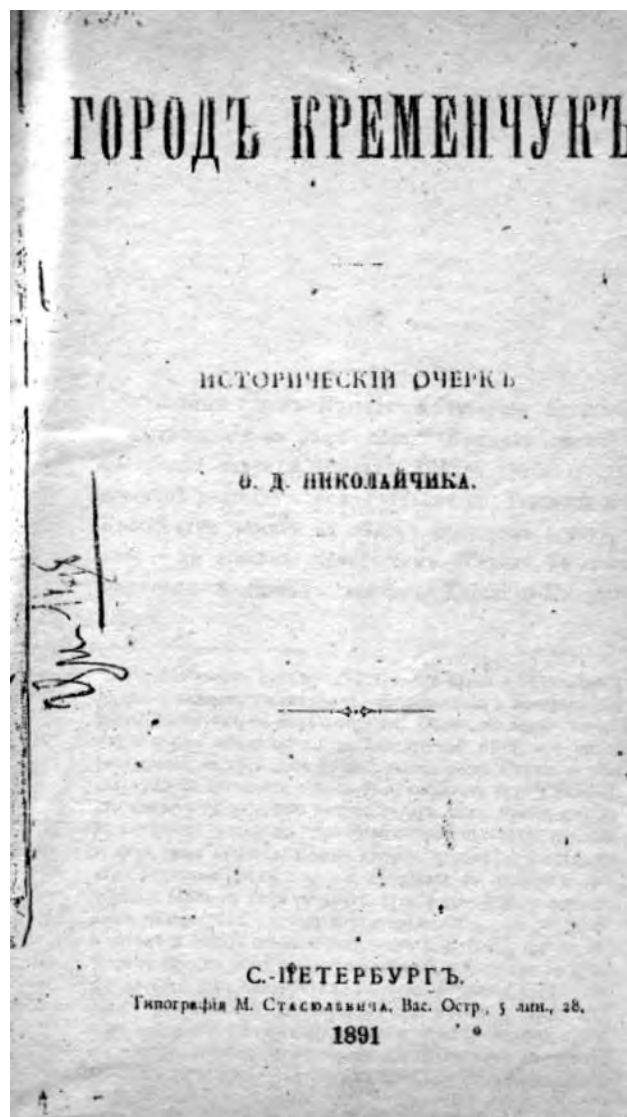
Троїцька церква у Пустовійтівці. 1773 р.

Книга Федора Ніколайчика
«Місто Кременчук.
Історичний нарис» (1891 р.).

Місцевий краєзнавець вивчив усі старовинні документи храму, де знайшов опис церковного майна та подав його перелік у самій статті. Важливою для сучасних дослідників є інформація з описів, де йдеться про затрати на ремонт і утримання школи й шпиталю, які діяли при храмі та фінансувалися П.І. Калнишевським.

Аналізуючи діяльність, заходи, які проводив кошовий отаман щодо освоєння нових територій, заснування численних сіл, хуторів, зимівників, Федір Данилович для характеристики цього процесу, вперше в кінці XIX ст., для характеристики політики П.І. Калнишевського, вживає термін «колонізація» і наголошує, що це є результатом державницької політики кошового¹⁷.

Історик досліджує причини і наслідки знищення Запорозької Січі, окремо вивчає як скла-

лася подальша доля козацької старшини. Він однозначно погоджується з поглядами П.С. Єфименка і Д.І. Яворницького на питання арешту, заслання кошового отамана Соловецького монастиря та «неймовірно тяжке ув'язнення» аж до самої кончини 31 жовтня 1803 р.

Таким чином, слід наголосити на важливості й значимості наукової діяльності Ф.Д. Ніколайчика, яка не відразу була помічена дослідниками цієї теми, котрий значно раніше, ніж Д.І. Яворницький оприлюднив надзвичайно цінну інформацію про окремі віхи біографії кошового отамана Запорозької Січі.

Життя вносило свої корективи в наукову та громадську діяльність Ф.Д. Ніколайчика. 11 березня 1902 р. оприлюднено рішення Державної Ради про запровадження нового 4-річного типу

¹⁷ Освітнянський первісток – семінарія – дух і серце Полтавщини. Режим доступу: vs-school.ucoz.ru/index/uchitelska.../0-28

учительських семінарій Міністерства Народної Освіти. Федір Данилович 1903 р. переїжджає до Великих Сорочинців, знайомиться з місцевим учителем земської школи Татариним, винаймає у нього куток для проживання й з усією завзятістю береться до створення Великосорочинської учительської семінарії. Для її спорудження земство виділило 4 га землі, а 3 га – подарував дворянин Г.П. Палій. Збудована у стилі неокласицизму, вона стала першим освітянським закладом Полтавщини. За два з половиною роки семінарія була збудована і 1 вересня 1905 р. відкрила двері для учнів. Велика заслуга швидкого будівництва належить її першому директору, котрий керував семінарією по 1906 р.¹⁸

За ініціативи директора, при семінарії було споруджено Божий храм, освячений 11 листопада 1906 р. Цю подію відвідали Пресвятійший Іоанн Полтавський зі свитою та помічник попечителя Київського навчального округу П.А. Адрианов, який «побачив навчальну і виховну роботу в досвідчених і умілих руках».

Ф.Д. Ніколайчик домігся належного фінансування семінарії. Щорічно їй державне казначейство виділяло 26 158 крб., а Полтавське губернське земство – 3 000 крб. Учні одержували стипендію (120 крб.). До штату семінарії належали директор, законовчитель – священник, чотири наставники, вчителі, лікар (всього 11 осіб).

Водночас у розпорядженні семінаристів була бібліотека, книжковий фонд якої складав 1 507 книг в 4 077 томах, на суму 3 990 крб., навчальних посібників – 363, на суму 3 005 крб.

Територія навколо семінарії засаджена декоративними деревами, розбито та посаджено фруктовий сад, відкрита цегляна оранжерея,

створено два розсадники для саджанців – фруктових і декоративних¹⁹.

Ф.Д. Ніколайчик активно вивчав минуле Полтавського краю, як історик, фольклорист, етнограф, археолог. Результати своїх досліджень оприлюднював на шпальтах часопису «Кіевская старина». У 1880-1890-х рр. опублікував зокрема «Бібліографічний покажчик праць М.І. Костомарова» (1885, № 5). Його перу належать такі праці: «Перші козацькі рухи в Речі Посполитій (1591-1596)» (884, № 3-4), «Нове джерело про козацьке повстання 1625 р. і місце підписання Куруківського договору» (1889, № 10), «Особовий склад малоросійської козацької старшини у 1725 році» (1904, № 7-8) та ін.²⁰.

Краєзнавець друкував свої дослідження в «Трудах Полтавской ученой архивной комиссии» («Іллінська ярмарка у період її існування в Ромнах» (1907)²¹, на сторінках «Зорі» («З другого кінця: короткий огляд Сіверської України» (1886). Фундаментальною його працею вважається «Місто Кременчук. Історичний нарис», надрукована 1891 р.²² З-під пера Ф.Д. Ніколайчика вийшло понад 30 наукових, науково-популярних і краєзнавчих праць.

За активну наукову діяльність 1884/1885 звітнього року Історичне товариство імені Нестора-літописця обрало історика своїм членом²³. Чимало зусиль доклав Ф.Д. Ніколайчик до заснування 1903 р. Полтавської губернської вченої архівної комісії, завданням якої було виявлення, концентрація та впорядкування документальних матеріалів, що становили наукову цінність²⁴.

Як зазначає професорка М. Г. Палієнко, Федір Ніколайчик найчастіше публікувався під псевдонімами: Ни-к, Ф.; Н-к, Ф.²⁵; криптонім: Ф. Н.²⁶.

¹⁸ Освітнянський первісток – семінарія – дух і серце Полтавщини. Режим доступу: vs-school.ucoz.ru/index/uchitelska.../0-28

¹⁹ Там само.

²⁰ Енциклопедія українознавства. Словникова частина / Гол. ред. проф. д-р В. Кубійович. Львів: НТШ, 1996. С. 1762.

²¹ Вітряк: Літературно-краєзнавчий альманах Талалаївщини. Талалаївка-Київ, 2007. Вип. 3. С. 164.

²² *Николайчик Ф.Д.* Город Кременчук. Исторический очерк. СПб.: Тип. М. Стасюлевича, 1891. 217 с.

²³ Годичное собрание Общества пр. Нестора и отчет о его деятельности за 1884-85 г. // Кіевская старина. 1885. Т. XIII. Ноябрь. С. 564.

²⁴ Полтавщина. Енциклопедичний довідник / За ред. А.В. Кудрицького. Київ: УЕ, 1992. С. 713-714.

²⁵ *Масанов И.Ф.* Словарь псевдонимов русских писателей, ученых и общественных деятелей: В 4 т. Москва: Изд-во Всесоюз. кн. палаты, 1960. Т.4. С. 339.

²⁶ *Палієнко М.Г.* «Кіевская старина» (1882-1906). Систематичний покажчик змісту журналу. Київ: Темпора, 2005. С. 573.

Буремні події 1917-1921 рр. не минули й Ф. Ніколайчика. Настали скрутні часи. Революційна діяльність закинула його у м. Бердянськ. Тут він мало не жебракував, ніяк не міг влаштуватися на роботу. У скрутні часи допоміг своєму вчителю колишній учень Ф.О. Лаврінко. У 1920 р. на 63 році життя в Бердянську перестало битися серце Федора Даниловича Ніколайчика. (Майбутніх пошуків потребує встановлення числа та місяця кончини відомого

краєзнавця, історика, педагога, як і дати його народження).

Отже, в умовах сьогодення повертаються із забуття імена людей, які своєю самовідданою працею, ентузіазмом, ретельними пошуками відкривали нові сторінки української історії, рідного краю. Історико-краєзнавчі праці Федора Даниловича Ніколайчика пронизані любов'ю до України, ідеєю національного та духовного її відродження.

References

- (2007). Vitriak. *Literaturno-kraieznavchij al'manakh Talalaivschyny*, 3. Talalaivka-Kyiv [in Ukrainian].
- (1885). Godichnoe sobranie Obshhestva pr. Nestora i otchet o ego dejatel'nosti za 1884-85 g. *Kievskaja starina*, 12, 562-566 [in Russian].
- Kubijovych, V. (Ed.). (1996). *Entsyklopediia ukrainoznavstva. Slovnykova chastyna*. L'viv: NTSh [in Ukrainian].
- Abrosymova, S.V., Perkova, A.I., Pitsyk, O.V., & Cherednyk, N.H. (1997). *Epistoliarna spadschyna akademika D.I. Yavornyts'koho*. (Vyp. 1: Lysty vchenykh do D.I. Yavornyts'koho). Dnipropetrovs'k: Hamaliia [in Ukrainian].
- Istoriia Romens'koi spetsializovanoi shkoly I-III stupeniv № 2 im. akademika A.F. Joffe. Retrieved from jakelk.freehostia.com/index.php?option=com_content [in Ukrainian].
- Kotsur, H. (2012). Kraieznavets' Fedir Danylovych Nikolajchuk (1857-1920): povnennia iz zabuttia. *Materialy p'iatoi Volyns'koi Mizhnarodnoi istoriko-kraieznavchoi konferentsii* (pp. 72-75). Zhytomyr [in Ukrainian].
- Kotsur, V.P., & Kotsur, A.P. (2004). *Vid Suly do Biloho moria: shliakh cherez try stolittia (Do 200-richchia vid dnia smerti ostann'oho koshovoho otamana Zaporoz'koi Sichi P.I. Kalnyshevs'koho)*. Kyiv – Pereiaslav-Khmel'nyts'kyj: Knyhy-21 [in Ukrainian].
- Masanov, I.F. (1960). *Slovar' psevdonomov russkih pisatelej, uchenyh i obshhestvennyh dejatelej* (4, p. 339). Moskva: Izdatel'stvo Vsesojuznoj knizhnoj palaty [in Russian].
- Nikolajchik, F.D. (1891). *Gorod Kremenchuk. Istoricheskij ocherk*. Sankt-Peterburg: Tipografija M. Stasjulevicha [in Russian].
- (1967). Nikolajchuk Fedir Danylovych. *Arkhivy Ukrainy*, 4, 106 [in Ukrainian].
- Osvitians'kyj pervistok – seminariia – dukh i seritse Poltavschyny. Retrieved from vs-school.ucoz.ru/index/uchitelska.../0-28 [in Ukrainian].
- Paliienko, M.H. (2005). «Kievskaja starina» (1882-1906). Systematychnyj pokazhchuk zmistu zhurnal. Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
- (1895). Pamjatnaja knizhka Kievskogo uchenogo okruga na 1895-1896 uchebnyj god. (Chast' V. Poltavskaja gubernija). Kiev [in Russian].
- Kudryts'kyj A.V. (Ed.). (1992). *Poltavschyna. Entsyklopedychnyj dovidnyk*. Kyiv: UE [in Ukrainian].
- F. N. (1892). Rodina Kalnishevskago. *Kievskaja starina*, 37, 249–277 [in Russian].